

فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی، سال ۴/شماره ۵/ پاییز ۱۳۹۲، ص ۹۶ الی ۱۰۹

بررسی تأثیر مردم شناختی اماکن زیارتی و امام زادگان

شهر کرمان بر نظم و امنیت^۱

یدالله امینی زاده^۲، وحید عضدی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۶/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۸/۱۰

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی مردم شناختی اماکن زیارتی و امام زادگان شهر کرمان است دیگر اهداف شناسایی باورهای مذهبی مردم، بررسی فرهنگ و آداب رسوم در این اماکن، حفظ ارزش ها و انتقال آن به نسل آینده، آشنایی با ائمه اطهار (ع)، چگونگی میزان اعتقادات مردم به این مکان های زیارتی، چگونگی برگزاری مراسم های «گروه ذینفع مردم و گسترش باورها و ارزش های دینی و تقویت آن» است.

در پژوهش انجام شده، عمده ترین بخش یافته ها با استفاده از مطالعه میدانی برای دستیابی به اطلاعات مورد نظر از تکنیک های اصلی نظیر گفت و گو، مصاحبه باز، مشاهده، مشاهده مشارکتی است و هم چنین برای غنی ساختن اطلاعات هم از تکنیک های فرعی مطالعه کتابخانه ای، روش اسنادی و مدارک شفاهی مثل قصه ها، افسانه ها، در تاریخی استفاده شده است.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان می دهد زیارتگاه ها ویژگی خاصی را در ارتباط با زندگی مردم ایجاد نموده اند، علی رغم وجود کارکردهای بسیار متنوع و متعدد این اماکن معنوی می توانند در ایجاد آرامش روحی و روانی انسان مهم ترین خصیصه و ویژگی را رقم بزنند. **کلید واژه:** مردم شناسی، اماکن زیارتی، کرمان، امام زادگان، نظم و امنیت.

۱- مقدمه و بیان مسأله:

می توان تصور کرد که اماکن مقدس در بین مردم و شیعیان در دوام و تقویت و توسعه باورهای مذهبی مردم نقش اساسی را ایفا می کند. این اماکن مقدس نماد گروه و جامعه

۱- این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد گرایش مردم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زرنده که با حمایت مادی و

معنوی دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمان تهیه شده است.

۲ - پژوهشگر دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمان، معاون مهندسی فرماندهی انتظامی استان کرمان -

۱-۳۴۱۲۱۸۲۱۱۵ - Y.AMINIZADEH@GMAIL.COM

۳- کارشناس ارشد دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمان، دانشجو دکتری علوم سیاسی دانشگاه تهران مرکز

(نویسنده مسئول) - ۰۹۱۳۱۷۹۴۳۱۸ - info@vahidazodi.ir

است. نماینده ارزش‌هایی است که برای گروه یا فرد و اجتماع اهمیت اساسی دارد. حرمت و تکریمی که از این امکان به عمل می‌آید در واقع ناشی از احترام و تکریمی است که افراد گروه برای جامعه قائل هستند. در واقع می‌توان گفت زیارتگاه‌ها نوعی توتّم هستند و توتّم به لحاظ اینکه چیز مقدسی است از احترام ویژه‌ای برخوردار است. انسان‌ها با توجه به قداستی که برای زیارتگاه‌ها قائل می‌شوند نقش قابل توجهی را در صحنه روابط اجتماعی ایفا می‌کند. بی‌شک با نگاهی اجمالی می‌توان به مجموع تحولات و تغییراتی که در عالم هستی به طور مستمر و متوالی تحقق پیدا می‌کند پی برد. بشر هم که جزئی از این جهان پهناور است یقیناً بر اساس قدرت آگاهی و انتخاب و اختیاری که خداوند در وجود او نهفته است به مرور دستمایه‌ی یک سری تحولات فکری و عقیدتی در عرضه نوع نگاه او به ارزش‌های دینی و معنوی دست خوش تحولاتی شده است. از آنجایی که در یک برهه از زمان این امکان جز لاینفک زندگی او بوده است و اعتقاد بس راسخ و عاری از هر نوع شک و شبهه بوده است تا جایی که قبله‌گاه تمامی خواسته‌ها و حاجت‌هایی بود که از زندگی روزمره بدان محتاج بوده است. پس برای رفع حاجات و درمان دردها و کاهش اندوه‌ها بایستی متوسل به سمت و سویی می‌شدند که در واقع محل ترمیم دردها و برطرف نمودن گرفتاری‌ها می‌باشد؛ لذا مردم این منطقه بنا بر عقیده دینی و مذهبی که در آن‌ها سراغ می‌رود از قدیم‌الایام بر اساس رفتاری که از پیشینیان و نیاکان آن‌ها به جا مانده آموخته‌اند که بایستی برای رفع گرفتاری‌ها به این اماکن مقدس رجوع کرد؛ و در آنجا طی مراسمی راز و نیاز کرد، حاجت خواست، دعا کرد، اشک ریخت و نذورات داد تا خداوند با وساطت آن مکان‌ها که امام زادگان و پیامبران هستند مددی رسد به پاس حرمت آن‌ها سالم شد. اما امروزه با توجه به رشد علم و تکنولوژی تحولاتی که در رفتار و عقاید و ارزش‌های انسانی رخ داده است اعتقاد و توجه دینی مردم نسبت به این مکان‌های مقدس کمتر شده و به خصوص اینکه کم محلی و بی‌اعتنایی را در نسل جوان بیشتر می‌توان احساس نمود.

به هر حال جای بس خرسندی است که هنوز این اماکن به عنوان هویت دینی و مذهبی به آن نگاه می‌شود؛ و توانسته است نقش مقدس خود را در جامعه حفظ کند و به نحوی مردم را برای گرفتن حاجت به خود معطوف داشته است. از آنجایی که مردم این مرز و بوم از قدیم‌الایام با اعتقاد مذهبی خاصی مخصوصاً به ائمه دارند این اماکن مذهبی (زیارتی) باعث گرایش مردم به این مکان‌ها شده است.

در این تحقیق سعی بر شناسایی اماکن زیارتی در بخش کرمان شده است. لذا با توجه به این اهمیت ما بر آنیم که پژوهشی در شناخت این اماکن زیارتی و اعتقادات

و باورهای مردم به ویژه شهر کرمان انجام دهیم.

زیارت به عنوان پدیده‌ای که در رفع نیازهای انسان نقش دارد موجب جمع شدن انسان‌ها با نگرش‌ها، نیازها در طبقات مختلف اجتماعی در یک مکان شده و حتی پیوندهای عمیق روحی، روانی و اجتماعی را نیز پدید می‌آورد. از طرفی زائرین برای رفع نیازهای خودشان تابع شرایط اجتماعی و فرهنگی هستند.

هر چه زائر از نیازهای مادی دورتر شود، نیازهایش معنوی، روحی، عالی و مجرد می‌شود بنابراین انسان‌هایی که به طبقات پایین اجتماعی تعلق دارند به علت دارا بودن مشکلات معیشتی و دغدغه‌های مادی، نیازهای مادی بر ایشان جایگاه مهم‌تری دارد، بنابراین هر چه انسان از لحاظ مادی ارضا شده باشد نیازهایش از نوع تراژدیک، روحی و معنوی می‌شود، به تعبیر آقای «آبراهام مازلو» عالی‌ترین سطح نیازها، نیازهای خود شکوفایی است که می‌تواند عالی‌ترین هنرها را ایجاد کند.

بنابراین زائر به عنوان یک انسان نیازمند است و نیازهای او را متغیرهای اجتماعی تعیین می‌کنند و خود متغیرهای اجتماعی نحوه ارضاء نیازها را معین می‌کند و در عین حال زائر انواعی از نیازها را می‌تواند داشته باشد و با توجه به اینکه در کجای طبقه بندی اجتماعی قرار گرفته نیازهایش متفاوت است.

با توجه به اینکه در گذشته افراد زیادی به زیارتگاه‌ها می‌رفتند و در حال حاضر مردم کمتر جهت تطهیر معنوی به این مکان‌ها مراجعه می‌کنند و به نظر می‌رسد در آینده وضع از این بدتر شود لذا محقق لازم دانسته که تحقیقی در این خصوص انجام دهد و این تحقیق به دنبال بررسی مردم شناختی زیارتگاه‌های استان کرمان است.

هدف کلی آن بررسی مردم شناختی اماکن زیارتی (امام زادگان شهر کرمان) است و سایر اهداف تحقیق عبارتند از:

- شناسایی باورهای مذهبی مردم؛
- بررسی فرهنگ و آداب رسوم در این اماکن؛
- حفظ ارزش‌ها و انتقال آن به نسل آینده؛
- آشنایی با ائمه اطهار (ع)؛
- چگونگی میزان اعتقادات مردم به این مکان‌های زیارتی؛
- چگونگی برگزاری مراسم‌ها «گروه ذینفع مردم و گسترش باورها و ارزش‌های دینی و تقویت آن».

و سؤالاتی که در این تحقیق به دنبال رسیدن به آنها می‌باشد، عبارتند از:

- مکان‌های زیارتی چگونه به وجود آمدند؟

- میزان اعتقادات مردم به این مکان‌ها چقدر است؟
- چرا مردم دوست دارند اموات خود را در مکان‌های زیارتی دفن کنند؟
- مردم برای رفع چه نیازهایی بیشتر به این اماکن مراجعه می‌کردند؟
- نقش فرهنگ مردم در به وجود آوردن بعضی از اماکن زیارتی چقدر است؟

۲- کلیات و مفاهیم تحقیق:

زیارتگاه: مکان مقدسی که مورد احترام مردم قرار می‌گیرد.

امام زاده: فرزند (مستقیم یا غیر مستقیم) یکی از ائمه اطهار و امامان می‌باشد.

معصوم: کسی که از هر گناه و اشتباه مبری است.

مهره سنگ: سنگ مقدسی است که در اماکن زیارتی برای شفا استفاده می‌گردد.

سنگ زنهار: سنگی که جهت انجام یا انجام نگرفتن کاری به آن مراجعه می‌شود.

ضریح: خانه چوبین و مشبک و یا از مس و نقره و جز آن که بر سر قبر امام یا امامزاده‌ای می‌سازند (حسینی، ۱۳۸۴: ۱۳-۱۵).

حرم: گرداگرد خانه، گرداگرد کعبه.

زیارت: زیارت به معنی مشاهده اماکن متبرک و بقعه‌ها رفتن و دعایی که به عنوان تشریف باطنی برای امام‌ها، امامزاده‌ها و اولیاء خوانند.

دعا: حاجت خواستن، استغاثه به خدا، استدعای برکت، تضرع و درخواست از درگاه خدا، درخواست حاجت از خداوند برای خود یا دیگری.

وقف: در لغت نامه دهخدا آمده است: وقف عبارت است از ایستادن وقف کردن بر مساکین و چیزی را برای خدا (همان، ۱۶).

شفاعت: خواهش گری و پایمردی و خواستاری و درخواست و استدعای عفو و بخشش توسط و میانجی گری و پادرمیانی پیش شاهی یا بزرگی تا بر گناه بخشاید.

حاجت: به معنای خواهش مراد و آرزویی است که شخص خواهان رسیدن به آن است (انصاری، ۱۳۸۸: ۶۷).

نذر: به معنی عهد کردن، پیمان کردن، به گردن گرفتن چیزی یا کاری را بر خویش واجب کردن (همان، ۶۷).

پیشینه تحقیق:

قدر مسلم امروزه موضوع زیارتگاه‌ها نقش مهم و پراهمیتی را در زندگی روزمره مردم مسلمان ایفا می‌نماید. گرچه کتب و مقالات و تصاویر بی شماری از اماکن و آرامگاه‌های

مقدس در طی سال‌های متمادی تهیه و در اختیار علاقه‌مندان و مشتاقان قرار گرفته است، ولی علی‌رغم تلاش‌های به عمل آمده هنوز نواقص و کم و کاستی‌هایی در راه شناخت آن‌ها وجود دارد که شاید با هر مطالعه و تحقیق نکته‌ای از ابهامات و مجهولات باقی مانده بر طرف شود.

به هر حال آنچه که از اسناد، کتب و تحقیقاتی که در زمینه زیارتگاه‌ها به رشته تحریر در آمده و امکان بررسی آن‌ها بر ایمان مقدور بود به قرار ذیل می‌باشد:

کتب بیست هزار زیارتگاه جهان نوشته شیخ علی فلسفی، آرامگاه‌های خاندان پاک پیامبر، نوشته عبدالرزاق کمونه، فرهنگ آبادی‌ها و مکان‌های مذهبی، نوشته محمد حسین پاپلی یزدی، این کتب ضمن تأیید بر تاریخی بودن و قدمت زیارتگاه‌ها به بحث جغرافیایی و شناسایی و معرفی زیارتگاه‌ها در جهان و ایران پرداخته‌اند و علاوه بر آن از نظر جنبه تاریخی و جغرافیایی با ارزش می‌باشند (بهامین، ۱۳۸۸: ۳۴).

کتاب (دایره المعارف) امام زاده‌ها و تربت برخی پاکان که بنیاد ایران شناسی زیر نظر دکتر حسن حبیبی چاپ کرده است و در بخش اول آن به معرفی و توصیف ۱۸ مکان مذهبی، شمیرانات و شهر ری طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۵ پرداخته است. در بخش دوم به بررسی زیارتگاه‌ها از جنبه‌های مردم‌شناختی و فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، معماری و هنری پرداخته است.

مقالات و پایان‌نامه‌های فراوانی در مورد زیارتگاه‌ها در شهرهای مختلف ایران نوشته شده است؛ که در بعضی از آن‌ها از دید مردم‌شناسی به بررسی زیارتگاه‌ها پرداخته شده است اما تاکنون در مورد شهر کرمان هیچ‌گونه پایان‌نامه و مقاله‌ای نوشته نشده است با این حال به تعدادی از پایان‌نامه‌ها شهرهای مختلف ایران اشاره می‌کنیم:

مطالعه مردم‌شناسی زیارتگاه‌های کاشمر، حمید روحانی، با راهنمایی دکتر روح الامینی، دانشگاه تهران ۱۳۷۴ که در این رساله به مطالعه اماکن متبرکه که به عنوان عناصر اصلی تشکیل دهنده ترکیب دینی، مذهبی و فرهنگی پرداخته است. مطالعه این عناصر صرف نظر از باید و نبایدهای دینی بوده تا در حیطه مردم‌شناسی قرار گیرد (روح الامینی، ۱۳۷۷: ۷۸).

غلامرضا اکرمی در مقاله‌ای تحت عنوان (اماکن مقدسه، آیین وحدت) که در سایت مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی به تاریخ ۱۳۸۷/۵/۱۹ ارائه داده است به بررسی و تحلیل مبانی نظری و حکمت اماکن مقدس از دیدگاه دین‌شناسی و حضور مردم در این اماکن باعث تقویت احساس دینی، تقوی و اخلاق در جامعه می‌شود بپردازد.

- افشین داور پناه در مقاله‌اش با نام (مناسکی با آرمان‌هایی واحد زیارت از دیدگاه مردم

شناسی) کارکردهایی چون عمق بخشی به ایمان فردی و جمعی، انسجام بخشی و همبستگی را برای این مناسک قائل است (طیّبی، ۱۳۶۸: ۱۶۸).

مبانی نظری تحقیق:

با توجه به این که تحقیق حاضر توصیفی بوده و منظور از آن روشن نمودن نقش فرهنگی و تأثیر زیارتگاه‌ها در ساختار اجتماعی و زندگی روزمره مردم کرمان می‌باشد، نظریه کارکردگرایی مالینوفسکی و کارکردگرایی ساختی رادکلیف براون بیشتر مورد توجه و استفاده قرار گرفته است، چرا که در این مکتب جامعه به صورت کلی در نظر گرفته می‌شود؛ که از اجزایی تشکیل شده و هر جز در ارتباط با هم در جهت بقای کل نظام کارکردی را بر عهده دارند. در این مکتب در تعریف کارکرد آمده است، برآورده شده یک نیاز به وسیله یک عمل این نیاز هم می‌تواند مادی باشد و هم نیاز روحی، روانی و فرهنگی که در مورد زیارت گاه بیشتر نیازهای روحی است که توسط عبادت، قرائت قرآن، زیارت، یاد خدا، نذر، و قربانی برآورده می‌شود. در اینجا به طور کامل به این مکتب و دانشمندان آن و هم چنین ارتباط آن با موضوع پژوهش پرداخته می‌شود.

نظریه‌ی راهنمای مردم‌شناسان در انتخاب موضوع پژوهش و طرح‌ریزی مطالعه آن می‌باشد. در واقع چارچوبی را برای پژوهش فراهم می‌سازد و پژوهشگران را به پرسش‌های معینی می‌کشانند و آن‌ها را وادار می‌سازند تا نتایج معینی را انتظار داشته باشند (بیتس و بلاگ، ۱۳۷۵: ۸۹).

نظریه تطور گرایی: در سال‌های اولیه انسان‌شناسی نظر کلی بر این بود که فرهنگ معمولاً در حال رشد است و یا در راهی مشخص به سوی ترقی و پیشرفت گام بر می‌دارد؛ بنابراین بیشتر جوامع مراحل مشابه را پشت سر می‌گذارند به بیان دیگر اصل حرکت با پویایی، اساس و زیر بنای این نظریه را تشکیل می‌دهد. بر طبق آن هیچ چیز در جهان هستی ثابت نیست و همه چیز، اعم از جاندار و بی جان و نیز پدیده‌های فرهنگی و اجتماعی تغییر می‌کنند.

دو انسان‌شناس قرن نوزدهم یعنی سرادوارد تایلر (۱۸۳۲-۱۹۱۷) و لوئیس هنری مورگان (۱۸۱۸-۱۸۸۹) از پایه گذاران این نظریه هستند (عسکری خانقاه، شریف کمالی، ۱۳۸۰: ۲۵۴).

نظریه اشاعه گرایی: به فرآیندی گفته می‌شود که در نتیجه آن، ویژگی‌های فرهنگی یک جامعه در جامعه‌های دیگر شیوع پیدا کند. در واقع به تراوش رفتار یا آداب و رسوم از فرهنگی به فرهنگ دیگر اشاعه می‌گویند، بسیاری از جامعه‌ها، بخش اعظم ویژگی‌های

فرهنگی خود را از طریق اشاعه به دست می‌آورند. هر موقع دو جامعه با یکدیگر تماس پیدا می‌کنند عمل اشاعه به درجات مختلف، انجام می‌گیرد. بدین گونه، ویژگی‌هایی که در یک جامعه پدید می‌آیند، غالباً به جوامع دیگر دور و نزدیک انتشار می‌یابند (رنجبر، ستوده، ۱۳۸۴: ۷۹).

نظریه کارکردگرای: این نظریه همچون اشاعه یکی از نظریاتی بود که در واکنش به تطور گرایی به وجود آمده که مطالعه هم‌زمان بر موضوع را پیشنهاد می‌کرد؛ بر آن است نظام اجتماعی را بر اساس هر کدام از ویژگی‌های یک فرهنگ که دارای کارکرد ویژه است حفظ کند و ساختار اجتماع را به واسطه این کارکردها معین نماید. نظریات سه متفکر بزرگ علوم اجتماعی (آگوست کنت، هربرت اسپنسر، امیل دورکیم) ریشه این نظریه را تشکیل می‌دهند اما نظریه پردازان اصلی این گرایش که در غرب آن را به یک ابزار در زمینه تحقیق تبدیل کردند مالینوفسکی و رادکلیف براون بودند اساس و اصلی در بینش کارکردی اندام‌واره و خدمت اجزاء به کل است. کارکردگرایان نظام اجتماعی را دارای تعادلی می‌دانند این امر موجب می‌شود که آن‌ها به وحدت اجزا اهمیت دهند در نظر آن کل اجزای متشکله با یکدیگر در آمیخته به وفاق رسیده و هویت واحدی پیدا کرده‌اند. قدرت اصلی این نظریه در این است که نشان می‌دهد چگونه در یک کل اجزای مختلف به صورت ظریفی با هم پیوند و وحدت یافته‌اند (فکوهی، ۱۳۸۶: ۱۵۸).

۳- روش شناسی تحقیق:

در پژوهش انجام شده، عمده‌ترین بخش یافته‌ها با استفاده از مطالعه میدانی بوده است که برای دستیابی به اطلاعات مورد نظر تکنیک‌های اصلی: گفت و گو، مصاحبه باز، مشاهده، مشاهده مشارکتی است و هم چنین برای غنی ساختن اطلاعات از تکنیک‌های فرعی مطالعه کتابخانه‌ای، روش اسنادی و مدارک شفاهی مثل قصه‌ها، افسانه‌ها، موارد تاریخی استفاده شده است. در بحث گفتگو و مصاحبه افراد مورد نظر در دو دسته قرار می‌گیرند: دسته اول، زائرینی بودند که از نقاط دور و نزدیک به امر زیارت مبادرت می‌ورزیدند؛ و دسته دوم، شامل متولیان، خادمان و مسئولان ذی‌ربط در حفظ و نگهداری اماکن متبرکه می‌شود که در محل تحقیق حضور یا اطلاعاتی داشتند. ضبط صورت، دوربین فیلم برداری و دوربین عکس برداری از جمله ابزارهای ثبت و ضبط این پژوهش به شمار می‌رفتند. در مورد دسته اول اطلاعاتی به دست آورد که به صورت جدول در فصل یافته‌های تحقیق به آن‌ها اشاره می‌گردد.

دسته دوم: مصاحبه شونده‌گان کسانی بودند که برای بدست آوردن اطلاعات در زمینه

مختلف در مورد زیارت گاه‌ها با آن‌ها مصاحبه شد و در فصل‌های ادبیات تحقیق و یافته تحقیق به آن‌ها اشاره شده است.

۴- یافته‌های تحقیق:

- **بی بی حیات:** حضرت فاطمه صغری یکی از خواهران امام رضا (ع) می‌باشد که در روز جمعه اول ماه رجب سنه ۱۸۴ بعد از هجرت در مدینه منوره قم به عرصه وجود نهاد و در ۱۵ شعبان ۲۰۳ هجری قمری در یکی از کوهستان‌های شهر کرمان که به شهرستان رفسنجان در کوه شرقی خانمان دار فانی را وداع کرد و در همان محل مدفون شد، که عمره مبارک و زندگانی آن معصومه در این کهنه دهر ۱۹ سال و ۴۵ روز بود. در کنار همین حرم مطهر آثار باستانی نظیر کاروان سرای بی بی حیات، باغ بی بی حیات، کوه شاه مزار وجود دارد (فتحی پور، ۱۳۸۶: ۷۹).

- **آستان امامزاده محمد (ع):** امامزاده محمد (ع) مشهور به شاهزاده محمد فرزند ابراهیم مجاب و با دو واسطه به امام موسی کاظم (ع) منصوب است بر طبق شجره نامه موجود محمد بن ابراهیم مجاب متولد کربلا می‌باشند. ایشان در سال ۲۴۷ ه. ق. به سیرجان و به سال ۲۴۹ ه. ق با دعوت علمای شهر کرمان به این شهر هجرت نمودند و بیش از ۵۰ سال در این خطه مشغول تبلیغ دین و پرورش شاگردان بوده‌اند و سرانجام در سال ۳۰۱ ه. ق بدست حاکم وقت به شهادت رسیدند و پیکر مطهرشان در جوار کوهی مشهور به قلعه اردشیر و در خیابان ۱۷ شهریور امروزی مدفون گردید. بنای اصلی حرم امامزاده محمد (ع) مربوطه به اواسط دوره صفویه برمی‌گردد و فضای معنوی و مصفای این بقعه متبرکه نشاط بخش حضور زائرین و مجاورین این حرم مطهر است (بختیاری، ۱۳۸۰: ۱۲۳).

- **شاه نعمت الله ولی:** سید نورالدین شاه نعمت الله ولی ماهانی کرمانی از اقطاب و عرفای مشهور سده هشتم و نهم هجری است که تصوف ایرانی را توأم با شریعت اسلامی به مرحله تازه‌ای رهنمون گردید و پیروان سایر طریقت‌ها را نیز تحت تأثیر خود قرار داد. تولد شاه نعمت الله را برخی روز پنجشنبه بیست و دوم رجب سال ۷۳۰ هجری در قصبه کوهبنان کرمان ذکر کرده‌اند. نسبت او با نوزده نسل به حضرت رسول اکرم (ص) می‌رسد.

- **مسجد خواجه خضر:** در قسمت شمال شهر کرمان محله‌ای است به نام محله خواجه خضر و در آنجا مسجد و مدفنی است که خواجه خضر نامیده می‌شود. گنبد آن خشت و گلی بنا شده و بقعه‌ای تاریک زیارتگاه عمومی است در این اواخر تغییراتی در آن حاصل شده و از صورت مزار خارج گردیده است و حتی مغازه‌هایی نیز در اطراف آن احداث شده

و در این محل مدفن شاعر معروف قرن اخیر جیحون یزدی نیز قرار دارد. علاوه بر این در کنار این مسجد مهدیه و کتابخانه مسجد خواجه خضر (ع) نیز وجود دارد (وزیری کرمانی، ۱۳۷۰: ۲۴).

– **مشتاقیه:** میرزا محمد تربتی خراسانی فرزند میرزا مهدی ملقب به مشتاق علی شاه اصلش از تبت حیدریه و مولد اصفهان است. او علاقه‌ای به تحصیل نداشت ولی استعداد عجیبی در موسیقی و نواختن تار داشت و در اندک زمانی فراختن تار را آموخت مشتاق در جوانی دچار ضعف شده و به ورزش باستانی روی آورد و در فنون کشتی نیز مهارت پیدا کرد و در ایام محرم با سفر خاصی نوحه سرایی می‌کرد و او در جوانی عاشق شد و روزی از عشق خود بر بیابان نهاد و در بیابان با نور علی شاه برخورد و در محضر ایشان عشق مجازی او تبدیل به عشق حقیقی شد ایشان به همراه نور علیشاه به آستان شاه نعمت الله عازم ماهان شد.

توجه به مردم به مشتاق موجب حسادت جمعی گردید لذا پس از مدتی اقامت در ماهان قصد بازگشت به اصفهان را کرد و در بازگشت هر مدتی به دلیل مصادف شدن با ماه مبارک رمضان کرمان مانند گروهی واعظ غیر متعظ هر روز مردم را پرسی قبولی روزه در او ترغیب می‌کردند در ۲۷ رمضان ۱۲۰۶ ه. ق در حالی که مشتاق علی شاه در مسجد جامع کرمان نماز گذارده بود و می‌خواست از مسجد خارج شود جمعی از عوام به او حمله‌ور شدند و او را به شهادت رساندند (همان، ۲۵).

– **آرامگاه شاه زاده حسین جوپار:** بدون شک مرقد مطهر امام زاده حسین (ع) در شهر جوپار، پیشینه جوپار را تأیید می‌کند، وقتی که اسم جوپار برده می‌شود، نام امام زاده حسین (ع) در ذهن انسان تداعی می‌شود شاهزاده‌ی جوپار یکی از بقاع متبرکه بخش جوپار از توابع کرمان است.

– **مسجد عباس علی جوپار:** این مسجد که به گفته اهالی به گذرگاه ابوالفضل معروف است در ۴ کیلومتری شهر جوپار واقع شده که از نظر شکل یک باغ است که در گوشه‌ای از آن یک بنای قدیمی قرار دارد سمت چپ آن نیز درخت چنار خیلی بزرگی است که به گفته اهالی آنجا ۴۵۰ سال یا بیشتر قدمت دارد تنه این درخت را با پارچه سبزی بسته‌اند و مردم به این پارچه دخیل‌های خود را می‌بندند در روبروی بنا نیز که درختان دیگری نیز وجود دارد و دور این محوطه را دیوار سنگی تشکیل داده همه مردم مراسم عزاداری با شکوهی را در این محل اجرا می‌کنند که جمعیت زیادی را از اطراف به آن جا می‌کشاند. ساکنان جوپار برای برآورده شدن حاجات خود بر اساس عقاید که به ائمه‌ها دارند همه ساله نذوراتی را در روزهای به خصوص مثل تاسوعا – عاشورا و اربعین در بین مردم

پخش می‌کنند نذورات آن‌ها بیشتر آب گوشت- چلو خورشت و در بعضی مواقع عدس پلو می‌باشد (وزیری کرمانی، ۱۳۷۰: ۲۴).

- **امامزاده بی بی حکیمه خاتون اختیارآباد:** این زیارتگاه باشکوه که در ۸ کیلومتری شمال غرب شهر کرمان، در مرکز دهستان اختیارآباد قرار دارد، واقع شده و به «بی بی دختر» شهرت دارد. درباره شهرت محل نسب شریف، چنان چه بر درب شرح نوشته شده بود، وی را از دختران موسی بن جعفر علیه‌السلام معرفی می‌کند. در کتاب فرهنگ جغرافیایی نیز آمده است که؛ امامزاده بی بی حکیمه خاتون، طبق گفته اهالی از خواهران یا دختران امام رضا (ع) می‌باشد (بی نا، ۱۳۷۸: ۳۶۴).

- **تکیه عباس علی:** مقبره متعلق به سید عباس یکی از روضه خوانان و مسئله گویانی است که در چوپان محله قدیم به ذکر مصیبت سرور و سالار شهیدان می‌پرداخته وی از سادات طباطبائی و فرزند سید علی می‌باشد ایشان به دستور عباس میرزا ولی عهد فتح علی شاه قاجار که در آن زمان به دستور شاه به کرمان سفر کرده بود. در این محل مدفون شدند این بقعه متبرکه از دیرباز مورد توجه ارادتمندان و عاشقانه اهل بیت عصمت و طهارت خصوصاً قمر منیر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس (ع) و با توجه به موقعیت مکانی این زیارتگاه بوده است. طرح توسعه فضاهای پیرامونی توسعه اداره اوقاف و امور خیریه در دست تصویب و بررسی می‌باشد. این آرامگاه در مرکز شهر کرمان و در خیابان فردوسی واقع شده است.

- **چاه و مسجد صاحب الزمان:** این چاه که در انتهای خیابان هفده شهریور واقع شده است. در داخل مسجد چاه آبی قرار دارد که آب قنات گوهر ریز از آن عبور می‌کند و یکی از چاه‌های زیارتی مردمی می‌باشد، عاشقان حضرت مهدی (عج) برای گرفتن حاجات خود به این مکان مقدس می‌آید و عریضه‌های را می‌نویسند و در درون چاه می‌اندازند و دور این چاه می‌نشینند و با خود زمزمه‌های می‌کنند گویی که حاجات آن‌هاست که با خدای خود می‌کنند. در بیرون این مسجد مظهر قنات گوهر ریز است، قنات آبی که از به هم پیوستن چند قنات دیگر به وجود آمده است و آب صاف و زلال را در جلوی چشم زایرین قرار می‌دهد.

- **امامزاده بی بی عصمت - طاهرآباد:** این زیارتگاه در ۷ کیلومتری شمال غرب شهر کرمان، در جاده قدیمی اختیارآباد و نزدیک پادگان آموزشی بسیج قدیم واقع شده است.

- **امامزاده ابراهیم - گجگین:** این بنای باشکوه در ۱۵ کیلومتری شمال شرقی شهر کرمان، در روستای گجگین واقع شده است.

- **امامزاده سید نعمت الله - استخرئیه:** این زیارتگاه با شکوه در ۵۸ کیلومتری شمال

غرب شهر کرمان، و در ۴۱ کیلومتری شهر باغین در منطقه‌ای کوهستانی با چشم‌انداز فوق‌العاده زیبا در انتهای روستای استخرئویه واقع شده است (بی‌نا، ۱۳۶۹: ۱۱۱).

۵- بحث و نتیجه‌گیری:

مالینوفسکی می‌گوید که مذهب انسان را از تسلیم شدن در برابر مرگ و تباهی می‌رهاند و انسان با انجام مناسک و مذهبی مانند قربانی کردن با حالات روانی همچون ترس و دلسوزی و از دست دادن روحیه مبارزه می‌کند.

بر طبق آنچه پژوهشگر در میدان مطالعه بدست آورده بیشتر زائران برای کسب آرامش روحی و روانی، امیدواری و اعتماد به امام زاده‌های مورد نظر مراجعه می‌کنند و آنان بر این باورند که با زیارت و انجام آداب مربوط بدان مثل توسل، شفاعت خواستن و توبه از گناهان گذشته از آلودگی‌ها پاک می‌شویم و پس از زیارت احساس آرامش روحی و روانی می‌کنیم به دست آوردن این حالات را این‌طور بیان می‌کنند که با آمدن به امام‌زاده و زیارت کردن سبک می‌شوم گویی دلهره‌ها و ناامیدی‌ها هم چون بار سنگینی بر دوششان سنگینی می‌کند و با آمدن به این اماکن و زیارت کردن و انجام شعائر دینی این بار سنگین از دوششان بر داشته می‌شود و فراغت بال کسب می‌کنند.

زائران بسیاری از اعمالی را که به صورت شعائر انجام می‌دهند در زمره‌ی اعمال صواب‌دار می‌دانند. حال مسأله اینجاست این ثواب در زندگی آن‌ها چه تأثیری دارد؟ به رغم خود ایشان با توجه به دنیای پس از مرگ و حیات روح دارند در پی جمع‌آوری و اندوخته‌ای برای زندگی بهتر در آن دنیا هستند به نظر پژوهشگر کارکرد این اعتقاد در این است که سبب می‌شود انسان با توانایی مضاعف بر توان خود در زندگی روزمره عمل کند. در واقع نیروی که از این راه کسب می‌کند به ایجاد اعتماد به نفس در شخص و به انسجام زندگی اجتماعی می‌انجامد، انسجامی که کلیت جامعه به آن بستگی دارد.

از سویی دیگر بسیاری از مناسک و آیین‌هایی که در این اماکن مقدس برگزار می‌شود در جهت کسب سلامتی جسم رفع بلاایی است که جان انسان‌ها را تهدید می‌کند با توجه به این که امروزه انسان‌ها در عصری زندگی می‌کنند که به نوعی به عصر تکنولوژی و پیشرفت‌های علمی معروف است و می‌توان بسیاری از ناراحتی‌های جسمی و حتی روحی را با مراجعه به پزشکان و متخصصان بر طرف کرد، با این حال ما شاهد برگزاری آیین‌هایی برای این منظور از سوی زائران هستیم.

همچنین زیارت یک انسان بزرگ و یا امام زاده مستلزم آمادگی است که اگر این آمادگی ایجاد شود اثرات آن به صورت شادی و نشاط معنوی و سبک باری می‌توان دید شود به

طور مثال در زیارت کردن آدابی (مانند وضو گرفتن؛ پاکیزه و معطر بودن، و...) دارد. رعایت تمام آن‌ها تأثیر فراوانی در روح و روان افراد دارد همچنین دعاهایی که هنگام زیارت باید خوانده شود، همه و همه تمرینی است بر چگونگی زندگی فرد در جامعه و مبدل شدن به انسان پاک و با اخلاق که اگر این رفتارها در فرد ملکه شود و فرد در جامعه چنین ظاهر شود اثرات مطلوبی بر جامعه خواهد گذاشت. پس زیارت صرفاً عبادتی خشک و بی روح نیست بلکه سایر جنبه‌های سیاسی اجتماعی، فرهنگی و غیره را نیز در بر می‌گیرد. تصویر این صحنه‌ها به لحاظ علمی و مادی بشر را نمی‌توان در هیچ مکتب یا کتاب علمی یافت، که این طور نسخه سلامت روحی و جسمی را برای افراد یک جامعه از یک انسان معمولی و حتی بی سواد تا بالاترین مقام و شخصیت علمی را در برگیرد.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد کسانی که هدف خود را زیارت و برگزاری مناسک‌های دینی، کسب سلامتی جسمی، روحی و روانی ذکر می‌کردند، همگی آن‌ها به این امر واقف بودند که برای به دست آوردن سلامتی خود باید به پزشک مراجعه کنند اما در کنار این عمل معتقد بودند تا خدا نخواهد هیچ شفایی حاصل نمی‌شود و همین امر سبب می‌شود که فرد مؤمن سعی کند تا با برگزاری هرچه بهتر مناسک دینی با نیروی ما فوق طبیعی ارتباط برقرار کند و از آن‌ها در جهت کسب سلامتی و دفع بلا یا طلب یاری کند. این نوع نگرش همان حالت تعبدی است که مالینوفسکی از آن به عنوان جنبه‌ای از دین نام می‌برد در واقع فرد مؤمن به مشیت الهی گردن می‌نهد و برای اینکه مثبت را با خود همراه کند سعی می‌کند از جنبه‌های آیینی و اخلاقی به درستی پیروی کند.

از آن جا که دین مجموعه‌ای از نمادها است که کارش استقرار حالات روحی و انگیزش‌های قدرتمند در انسان است و این نمادها با هم ارتباط متقابل داشته و الگوهای فرهنگی را در یک فضای بین ذهنی می‌سازند از طریق دیدگاه نیز می‌توان بخشی از یافته‌های پژوهش را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد شعائر، اشیا، تمثیل مقدس جزو نمادهای دینی هستند که در امام‌زاده‌ها مورد بحث بسیاری از آن‌ها را می‌توان یافت شعائر هم چون قربانی کردن، برگزاری سفرهای نذری، برگزاری دعاهای دسته جمعی هم چون (زیارت عاشورا، دعای کمیل، دعای ندبه، و...) و یا اشیاء مقدسی مانند؛ ضریح امام زاده، درب‌های حرم، سنگ‌های مقدس، علم‌های عزاداری، و هر شیئی که به این درختان می‌بندند و با این امر خواستار رفع حاجتشان هستند و نیز تمثیل‌هایی که از ائمه اطهار در حرم امام زاده‌ها به شکل تابلو و یا هنر کاشی کاری دیده می‌شود، همگی از جمله نمادهای دینی هستند که هر یک به نوبه‌ی خود حالات روحی مانند غم و اندوه شادمانی، تفرع و زاری هیجان و یا حتی حذف دو هشت و نیز ایجاد انگیزش‌هایی هم چون وقار و متانت مطیع بودن،

تقدیرگرا بودن، صبوری و... را در زائران ایجاد می‌کنند.

در مجموع امروزه همه مردم به نوعی به جهت رهایی درونی از مشکلات و مسائلی که برایشان پیش می‌آید سعی می‌کنند که گره مشکلات خود را از همین امام زادگان و زیارتگاه‌ها بخواهند و رفتن به این اماکن باعث تخلیه درونی آن‌ها می‌شود و نقش این زیارتگاه و امام زادگان در بحث تعادل اجتماعی و به جهت پیش‌گیری از آسیب‌های و کج‌روی‌های اجتماعی نیز فراوان است.

گرایش‌های مردم به واسطه انگیزه‌های درونی و احترام غیر قابل توصیف آن‌ها به زیارتگاه‌ها، مزارها، حضور پررنگ و چشم‌گیر مریدان و علاقه‌مندان به این اماکن اسلامی را سبب شده است، میزان تأثیرپذیری آن‌ها از شخصیت‌های دینی مدفون شده را دو چندان کرده است. اولین نتیجه در پژوهش انجام شده دستیابی به جایگاه زیارتگاه‌ها در بین زائرین است که جهت رفع خواسته‌های مادی و معنوی و تقویت روحی و آمرزش الهی به زیارت آن بقعه‌های متبرکه مشرف می‌شوند و آداب و رسوم و آیین‌هایی را انجام می‌دهند؛ که نمودار تأثیر فرهنگ مذهبی در بین مردم است و بعد دیگر جاذبه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی و رفاهی در این شهرها و روستاها است؛ که سبب وجود مزارها و زیارتگاه‌ها مهاجرپذیر بوده و سالانه تعداد بی‌شماری از زائرها و حتی گردشگران داخلی و به ندرت خارجی را پذیرا هستند.

از تحقیقات به عمل آمده این نتیجه حاصل گردید که زیارتگاه‌ها ویژگی خاصی را در ارتباط با زندگی مردم ایجاد نموده‌اند، علی‌رغم وجود کارکردهای بسیار متنوع و متعدد این اماکن معنوی باعث ایجاد آرامش روحی و روانی انسان از مهم‌ترین خصیصه آن است ضمن آنکه پیوند ناگسستنی مردم با این زیارتگاه‌ها، روحیه دین‌مداری و امیدواری، انسجام و یک‌پارچگی اجتماعی و گروه‌های مذهبی منطقه در سایه این بقاع متبرک بیش از پیش نمایان است در این بین مسئولیت خطیری بر دوش اهل فن و مسئولین... همواره سنگینی می‌کند که برای حفظ میراث گران‌بهای گذشته و اثرات آن در زندگی مردم و هم‌چنین معرفی هویت ملت مسلمانان می‌بایستی همچنان در دامنه و قلم داد و تحقیقات گام‌های اساسی بردارند.

منابع:

- انصاری، مرتضی بن محمد امین (۱۳۸۸). المکاسب، ترجمه اصغر محمدی همدانی، چاپ چهارم، قم، نشر جنگل.
- بهامین، متین، (۱۳۸۸). پایان نامه تحلیل مردم شناختی امام زاده‌های شهرستان خرم آباد (آیین‌ها و باورها)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- بی‌تس، دانیال و بلاگ، فرد (۱۳۷۵). انسان شناسی فرهنگی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر علم.
- بختیاری، علی اکبر، (۱۳۸۰). سیرجان در آینه زمان، انتشارات مرکز کرمان شناسی.
- بی نا، (۱۳۶۹). کرمان شناسی (مجموعه مقالات) انتشارات مرکز کرمان شناسی.
- بی نا، (۱۳۷۸). فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های استان کرمان، انتشارات مرکز کرمان شناسی.
- بیرو، الن، (۱۳۷۰). فرهنگ لغت، ترجمه ساروخانی، چاپ دوم، انتشارات کیهان.
- حسینی، سید محمد، (۱۳۸۴). پایان نامه تحلیل مردم شناختی اماکن مذهبی تاریخی شهر صائین قلعه زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- رنجبر، محمود و هدایت الله ستوده، (۱۳۸۴). مردم شناسی با تکیه بر فرهنگ مردم ایران، چاپ سوم، تهران، نشر ندای آریانا.
- روح الامینی، محمود، (۱۳۷۷). مبانی انسان شناسی (گرد شهر با چراغ)، چاپ هفتم، تهران: انتشارات عطار.
- طیبی، حشمت الله، (۱۳۶۸). مبانی جامعه شناسی، مردم شناسی ایلات و عشایر، تهران.
- عسکری خانقاه، اصغر و شریف کمالی، محمد، (۱۳۸۰). انسان شناسی عمومی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- فتحی پور، عباس، (۱۳۸۶). رفسنجان تمدن فرورفته در کویر و برآمده از کویر، سازمان میراث فرهنگی کرمان.
- فکوهی، ناصر، (۱۳۸۶). تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان شناسی، تهران نشر نی.
- وزیر کرمانی، احمدعلی، (۱۳۷۰). تصحیح و تحشیه باستانی پاریزی، محمدابراهیم، تاریخ کرمان، تهران، انتشارات علمی.

